

თარგმანი

1991 წელს ჟურნალმა „პოლიტიკამ“ ედუარდ კოდუას (1929-2002) შესავალი წერილით გამოაქვეყნა ოსვალდ შპენგლერის ნაშრომი „პოლიტიკის ფილოსოფია“, რომელიც გერმანულიდან თარგმნილი იყო ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსის მოსე გოგიბერიძის (1897-1949) მიერ.

ედუარდ კოდუა

შპენგლერის „პოლიტიკის ფილოსოფია“

„პოლიტიკის ფილოსოფია“, რომელსაც ვაქვეყნებთ, ოსვალდ შპენგლერის ძირითადი შრომის „ევროპის მზის ჩასვენების“ მეორე ტომის ბოლოსაა მოქცეული. ამ შრომის პირველი ტომი მთლიანად ეთმობა ისტორიისა და კულტურის ფილოსოფიის პრობლემატიკას, სიცოცხლის ფილოსოფიის პრინციპების გარკვევას და თავისებური „არაფილოსოფიური ფილოსოფიის“, ანუ თეორიული სისტემებისადმი დაპირისპირებული პრაქტიკული ფილოსოფიის დაფუძნებას. მეორე ტომი იწყება ენის, საზრისის, მნიშვნელობის, ფულისა და სხვა ფენომენტა ფილოსოფიური ანალიზით, მთავრდება პოლიტიკის ფილოსოფიით, თანაც ეს უკანასკნელი მოცულობითაც მცირეა. ასეთი სქემა შეიძლება გახდეს საბაზი დანასკვისათვის, რომ პოლიტიკას შპენგლერის ნააზრევში ერთ-ერთი უკანასკნელი ადგილი უკავია, მაგრამ ასეთი დანასკვი უმართებულო იქნებოდა. ფაქტობრივად შპენგლერის ფილოსოფიის წარმოშობაც, ძირითადი პრინციპებიცა და საზრისიც პოლიტიკის გააზრების აუცილებლობითაა გამოწვეული. ყოველივე დანარჩენი დაქვემდებარებული მნიშვნელობისაა. „ადამიანური ყოფის ნაკადს ვუწოდებთ ჩვენ ისტორიას, პოლიტიკა არის ის სახე და წესი, რომელშიაც ეს მიმდინარე ყოფა მტკიცდება, იზრდება და სხვაგვარი სიცოცხლის ნაკადზე იმარ-

ჯვებს. მთელი სიცოცხლე მის უკანასკნელ კუთხემდე და ყველა თავისი გამოვლენით არის პოლიტიკა. ის რასაც ჩვენ სიცოცხლის ენერჯიას ვუწოდებთ, ეს უხილავი „რაღაც“, რომელიც საშუალების დაუზოგავად წინ მიილტვის ჩვენში, ის ბრმა კოსმიური ნება, ძლიერი და მოტრფიალე ალტკინება ძლიერებისა და უფლებამოსილებებისაკენ, ეს მცენარისებური და ჯიშისანი ერთიანობა „მშობელ მიწასთან“, ეს მემკვიდრეობა „უნდა ვიმოქმედო“ არის ის, რაც ძლიერ ადამიანში როგორც პოლიტიკური სიცოცხლე დიდ გადაწყვეტილებას დაეძებს, ან გაიზრდება, ან მოკვდება, მესამე შესაძლებლობა არ არსებობს“ (ოსვალდ შპენგლერი, პოლიტიკის ფილოსოფია, ჟურნ., ქართული მწერლობა 1927 № 3-4 გვ.10).

გიმნაზიის მასწავლებელი ოსვალდ შპენგლერი სააზროვნო ასპარეზზე გამოიყვანა მძაფრმა სოციალურ-პოლიტიკურმა მოვლენებმა, კერძოდ ბალკანეთის კრიზისი გახდა შპენგლერის „ევროპის მზის ჩასვენების“ შექმნის მიზეზიცა და საბაზიც. შპენგლერმა იგრძნო პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახალი, მანამდე არარსებული მასშტაბის გლობალური, მსოფლიო მნიშვნელობის მოვლენების აღმოცენება. ეს შეიძლება მომხდარიყო 1878 წლის კრიზისის დროსაც, მაგრამ არ მოხდა. მხოლოდ 1911 წლის მაროკოს მეორე კრიზისით, აგადირის მოვლენებით, იწყება მსოფლიო მასშტაბის ხდომილობები, რამაც შპენგლერს საშუალება მისცა ნაწილობრივ მაინც აესრულებინა თავისი ოცნება. ის ოცნებობდა პოლიტიკურ კარიერაზე, სურდა ნაპოლეონის დონის პოლიტიკოსი გამხდარიყო, სინამდვილეში მხოლოდ პოლიტიკის გამააზრებელი გახდა, თუმცა აქაც თავისებურ დიქტატს ამყარებდა, მოითხოვდა მისი აზრები არა მარტო გაეცნოთ და აეთვისებინათ, არამედ მოქმედების პროგრამად ექციათ. არადა, ესეც არ მოხდა და ის საყვედურობდა ევროპელებს იმის გამო, რომ მას მხოლოდ კითხულობენ ინტერესით, შესაბამის პოლიტიკას კი არ აწარმოებენ. თუ რამდენად დიდი იყო შპენგლერის გავლენა, ამას მოწმობს მისი წიგნების უამრავი გამოცემა ევროპის თითქმის ყველა ენაზე. შპენგლერის სოციალურ-პოლიტიკურმა იდეებმა, განსაკუთრებით „პრუსიულობა და სოციალიზმში“ გამოთქმულმა ნა-

ციონალისტურმა მრწამსმა ბიძგი მისცა გერმანიის განვითარებას ნაციონალ-სოციალისტების გაბატონების მიმართულებით.

ნაციონალ-სოციალიზმის იდეოლოგია არსებითად ფიურერიზმის პრინციპს ემყარებოდა, ხოლო გერმანიისათვის ფიურერიზმის აუცილებლობის დასაბუთება შპენგლერის მოძღვრების ერთ-ერთი ძირითადი მოტივი იყო. მისი აზრით, „მეორე ისეთი ხალხი არაა, რომელიც ასე საჭიროებდეს ფიურერს, მისი უფლებებისა და თავის თავში რწმენის პოვნისათვის, როგორც გერმანელებია. და არც ისეთი მეორე ხალხი არაა, რომელიც ასე უპასუხებდა დიდ ფიურერს. გერმანიაში ფიურერის თითქმის ყველა შეცდომაც მისი უპირატესობის წყარო იქნება“. შპენგლერი იყო ის, ვინც ქადაგებდა ძალის კულტს, როგორც ბუნებრივი ინსტიქტების განხორციელების გზას და ვინც არსებობისათვის ბრძოლის პრინციპს მიიჩნევდა არა მარტო ცხოველური, არამედ ადამიანური ყოფიერების განმსაზღვრელადაც, არსებობისათვის ბრძოლაში კი მხოლოდ ძალადობას მოაქვს წარმატება. ფიურერიზმიც და ძალადობის პრინციპიც ერთნაირად ამზადებდა ჰიტლერისა და მის თანამებრძოლთა ბატონობას, მიუხედავად იმისა, რომ შპენგლერი მათი აშკარა მოწინააღმდეგე იყო. ის ცდილობდა შთაეგონებინა პოლიტიკოსებისათვის ძალაუფლების აღებამდე აელაგმათ ჰიტლერი და მისი გარემოცვა. ჰიტლერის გაბატონების შემდეგაც შპენგლერს არ შეუცვლია თავისი უარყოფითი პოზიცია ნაციზმის მიმართ. გებელსს მან მტკიცე უარი შეუთვალა თანამშრომლობისა და ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის სასარგებლოდ გამოსვლის წინადადებაზე. შემთხვევითი არ იყო, რომ შპენგლერი მოჰკვლეს ჰიტლერის ახალგაზრდა მოიერიშეებმა. ანალოგიური ხვედრი ერგებოდა ნიცშესაც, რომელსაც ესოდენ მრავალმნიშვნელოვნად ემყარებოდნენ ნაციონალ-სოციალისტები. მას ადრე სიკვდილმა უშველა. ყოველგვარი ტირანიისა და დიქტატურის ძირითადი პრინციპია ანგარიშის გასწორება სწორედ მათთან, ვისაც ემყარებიან. დოსტოევსკის მიერ აღწერილი დიდი ინკვიზიტორის პოზიცია ქრისტეს მიმართ არის ყველა ტირანის დამოკიდებულება მათი სულიერი მამების მიმართ. მარქსიც არ ჩათვლიდა

იმ სინამდვილეს მარქსისტულად, რაც მისი სახელით შეიქმნა რუსეთსა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. არც კომუნიზმის იდეოლოგიები აპატიებდნენ მარქსს მათს საქმეში ჩარევას. შპენგლერმა შექმნა ახალი ცეზარიზმის იდეური საფუძვლები. ამის შემდეგ ის მათთვის ზედმეტი იყო და სიკვდილი მიუსაჯეს კიდეც, როგორც დიდმა ინკვიზიტორმა ქრისტეს. ახალი ცეზარიზმის განსახიერება იყო ლენინიზმი და სტალინიზმი, თუმცა შპენგლერისთვის ესეც მიუღებელი იყო. ნაციონალ-სოციალისტების ნათლიად იგი თვითონაც აღიარებდა თავის თავს, რადგან მიაჩნდა, რომ მათი იდეები აღებულია მისი ნაშრომიდან „პრუსიულობა და სოციალიზმი“. ამავდროს თვლიდა, რომ ნაცისტების პარტია გამოუსადეგარია ამ იდეების განსახორციელებლად. განა მაიმუნს შეუძლია დაუკრას ბეთ-ჰოვენი? - კითხულობდა ის და პასუხობდა - მხოლოდ კლავიშებს გააფუჭებსო, ასე აფუჭებენო ნაცისტები ნაციონალიზმის იდეას.

თუ რა მნიშვნელობას ანიჭებდა შპენგლერი პოლიტიკას, ყველაზე მკაფიოდ გამოვლინდა მის უკანასკნელ მონოგრაფიაში „გადაწყვეტილებათა წლები. გერმანია და მსოფლიო ისტორიული განვითარება“. ეს შრომა თავიდან ბოლომდე პოლიტიკის გააზრებაა, აქ უფრო ნათლად და დასაბუთებული თეზისი, რომ მსოფლიო ისტორია არის პოლიტიკური არენა, რომელშიც პოლიტიკური ურთიერთობის სისტემა ბატონობს, ამ ურთიერთობის ფორმებს შორის კი განმსაზღვრელია ომები. შპენგლერისათვის სამყარო ისტორიას, ისტორია პოლიტიკაა, პოლიტიკა კი ომია. „პოლიტიკა უმაღლესი აზრით სიცოცხლეა და სიცოცხლე არის პოლიტიკა“. სხვა ადგილას ამტკიცებს: „მსოფლიო ისტორია სახელმწიფოთა ისტორიაა, სახელმწიფოთა ისტორია კი ომების ისტორიაა“. შპენგლერი აგრძელებს პლატონისა და ჰობსის ხაზს ამ საკითხში და აღბათ თავის დისერტაციის გავლენის ქვეშაც რჩება, დისერტაცია ხომ ჰერაკლიტეს თემაზე ჰქონდა, რომლისთვის ომი ყოვლისმომცველი იყო. შპენგლერიც ამტკიცებს, რომ მშვიდობიანი ეპოქები არ არსებობს, რომ საყოველთაოა ომი ყველასი ყველას წინააღმდეგ, ომი ყოველთვის და ყოველ დროში. და თუ რომელიმე მომენტი მშვიდობიან შესვენებად

გვეჩვენება, მხოლოდ იმიტომ, რომ პოლიტიკოსები ომის წარმოების სხვა ფორმებს მიმართავენ. ეგრეთ წოდებული მშვიდობიანი პერიოდი დამარცხებულისთვის სულის მოთქმისა და ომისათვის მზადების დროა, გამარჯვებულთათვის კი - პოზიციის განმტკიცების საშუალება. სოციალური ყოფიერებისა და ურთიერთობის ვერც ერთი ფორმა ვერ შეედრება პოლიტიკურ ყოფიერებას და პოლიტიკურ ურთიერთობას. პლატონისათვის ღირებულებითს იერარქიაში უმაღლესია სიკეთე, ჭეშმარიტება და მშვენიერება, შპენგლერისათვის კი ღირებულებათა იერარქიის სათავეშია პოლიტიკა, დანარჩენი მისი დამატება თუ გამოვლენის ფორმაა. პოლიტიკა არის არა მარტო ისტორიის ყოფიერება, არამედ მისი განმსაზღვრელიც.

შპენგლერისთვის თანამედროვე ეპოქა ისტორიის კრიზისული მონაკვეთია. ეს კრიზისი სათავეს იღებს მეცხრამეტე საუკუნეში, როცა მეთვრამეტე საუკუნის სახელმწიფოთა ბატონობა მსოფლიო იმპერიებით შეიცვალა. ეს არის იმპერიალიზმის ეპოქა. მის განსახიერებად შპენგლერს მიაჩნია სესილ როდსის ტიპის პოლიტიკური მოღვაწეები, რომლებიც ომს აწარმოებენ კონტინენტების დასაპყრობად. შპენგლერის აზრით, კონსტიტუციური დემოკრატია და წესრიგი ფაქტობრივად ანარქიაა. ის აკრიტიკებს მეცხრამეტე საუკუნის სულისკვეთებას და მის იდეოლოგს მარქსს, რომელმაც ეპოქის სულისკვეთების შესაბამისად სოციალური ცხოვრების განმსაზღვრელად ეკონომიკა გამოაცხადა, ხოლო პოლიტიკა ეკონომიკის მსახურად მიიჩნია. „სინამდვილეში, - ამტკიცებს შპენგლერი „გადაწყვეტილებათა წლებში“, - პოლიტიკა და მეურნეობა ხალხთა ცხოვრებაში განუყრელია, ისინი ერთი და იგივე სიცოცხლის ორი მხარეა და მათი ურთიერთ მიმართება ისეთივეა, როგორც გემის გაძლოლისა მისი ტვირთის დანიშნულებასთან. ქიმზე პირველი პირი კაპიტანია და არა ვაჭარი, რომელსაც განძი ეკუთვნის“. ის, რომ ეკონომიკას მიიჩნევენ პოლიტიკაზე მნიშვნელოვნად, განპირობებულია იმით, რომ პოლიტიკა ხელთ იგდეს პარტიებმა, რომელთაც პოლიტიკა ნაკლებად ესმით და ანარქია შემოაქვთ. ეს შპენგლერის აზრით, ჰგავს მიწისძვრის შემდგომ ვითარებას, როცა ყოველივე დაინგრა

და სახლი ნამსხვრევეებში მოჰყვა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ამის გამო სახლი ჩავთვალოთ უმნიშვნელოვანესად. ისტორია, თუ ის „ფორმაშია“ (იგულისხმება სპორტული ფორმის ანალოგიური ვითარება), შპენგლერის აზრით, არასოდეს არ მიმდინარეობს ეკონომიკის ბატონობის ნიშნით და „მეურნეობრივი ხელმძღვანელი არასოდეს ყოფილა გადაწყვეტილებათა მეუფე, პირიქით ის მიესადაგებოდა პოლიტიკურ მოსაზრებებს, ემსახურებოდა მათ მისთვის მისაწვდომი საშუალებებით. ძლიერი პოლიტიკის გარეშე არსად და არასდროს ყოფილა ჯანსაღი ეკონომიკა, თუმცა მატერიალისტური თეორია საწინააღმდეგოს ქადაგებს“. შპენგლერი აკრიტიკებს მარქსისა და მისი წინამორბედის ადამ სმითის პრინციპებს. სმითს აკრიტიკებს იმის გამო, რომ „ფულის კეთება და ეკონომიკა ისტორიის საზრისად გამოაცხადა“, მაგრამ სმითის სამშობლო ინგლისიც კი საპირისპიროს მეტყველებს, რადგან ორივე პირმა ინგლისი პოლიტიკით გახადა ძლიერი სახელმწიფო და არა ეკონომიკით. სმითმა, მარქსმა და ენგელსმა „პოლიტიკა შეცვალეს მეურნეობით, სახელმწიფო კანტორით, დიპლომატები - პროფკავშირული ლიდერებით“. დავიწყებულ იქნა ისტორიის დიდი გამოცდილება, რომ „მეურნეობრივი საწარმოები ვერასდროს ვერ აღწევდნენ მიზანს დიქტატორულად მოაზროვნე სახელმწიფო ხელმძღვანელობის მხრივ გარანტიების გარეშე“. იმპერიალიზმის ვითარებაშიც კი დიდ სახელმწიფოებს, შპენგლერის აზრით, დალუპვას უქადის მწარმოებლების, როგორც ის უწოდებს, „გეშეფტმახერების“ მიერ ძალაუფლების ხელში ჩაგდება. „მირაბო, ტალეირანი, მეტერნიხი, ველინგტონი აზრზე არ იყვნენ ეკონომიკაში, უეჭველია ეს ნაკლი იყო, მაგრამ უარესი იქნებოდა მათ ადგილზე რომ აღმოჩენილიყო რომელიმე მეურნეობრივი პროფესიონალი, რომელიც პოლიტიკის კეთებას შეეცდებოდა. მხოლოდ მაშინ, როცა იმპერიალიზმი ხელთ უვარდება ეკონომისტებს, მატერიალისტ გეშეფტმახერებს, როცა ის არაა დიქტატორული, ის ძალზე სწრაფად დაემშვება მეურნეობრივ ბელადთა ინტერესების სფეროდან შემსრულებელი შრომის კლასობრივი ბრძოლის სფეროში და ამგვარად იხრწნება დიადი ნაციონალური

ეკონომიკა და უფსკრულში მიათრევენ დიდ სახელმწიფოებს“ („გადაწყვეტილებათა წლები“). შპენგლერის აზრით, მარქსთანაც და მისი იდეების შესაბამისად მოწყობილ რუსეთშიც ეკონომიკა მიჩნეულია მადომინირებლად და ამდენად იქ არ შეიძლება არსებობდეს არც ნამდვილი პოლიტიკური აზროვნება და არც პოლიტიკის ჭეშმარიტი გაგება. სამაგიეროდ რუსეთში არის პარტიული ამოცანებით განსაზღვრული საზოგადოებრივი აზრის დიქტატურა. რუსული დიქტატურა ძალაუფლებას ორგანული სამყაროდან გადასვამს უსულო მექანიკურ სამყაროში. შპენგლერი ფიქრობს, ანალოგიურია ამერიკის ცხოვრების წესიც და თუ ის არ გადაერთევა პოლიტიკური ყოფიერების ბატონობის ფორმაზე, გაქრობას უწინასწარმეყველებს. პოლიტიკა, იმპერიალიზმი, მეგაქალაქები, მსოფლიო ომები - ასეთია ჩვენი ეპოქა დღეს და მომავალში. მეურნეობრივი და პოლიტიკური ყოფიერების ორი წესის მაჩვენებლად შპენგლერი მიიჩნევს საფრანგეთში ჟირონდისტებისა და იაკობინელების მოძრაობას. ჟირონდისტების მიერ მეურნეობრიობის კულტად დასახვას უპირისპირდება იაკობინელების დიდი პოლიტიკა. დღევანდელი პოლიტიკის არსებას ის ჩაწვდება, ვინც შესძლებს პოლიტიკა დაუპირისპიროს ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროს და მათს განმსაზღვრელად მიიჩნოს.

შპენგლერმა გაიაზრა პოლიტიკა უაღრესად მაღალ დონეზე და განსაზღვრა თანამედროვე სამყაროს პოლიტიკური სურათი არა მარტო აწმყოში, არამედ მომავლის პერსპექტივაშიც. სწორედ ამის გამო დაინტერესდა შპენგლერის ნააზრევით ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსი პროფესორი მოსე გოგიბერიძე. მან ოციან წლებში არა მარტო საფუძვლიანი შრომები უძღვნა შპენგლერის ნააზრევს, არამედ თარგმნა კიდევ მისი ნაშრომები. სამწუხაროდ, განუკითხაობის მსხვერპლად ქვეული მ. გოგიბერიძის არქივი დაიკარგა თუ მოსპეს სათანადო ორგანოებმა და არაა დადგენილი „პოლიტიკის ფილოსოფიის“ გარდა რა ჰქონდა თარგმნილი, თუმცა სავარაუდოა, რომ მას „ევროპის მზის ჩასვენება“ თარგმნილი უნდა ჰქონოდა, რადგან „პოლიტიკის ფილოსოფია“ ამ შრომის ბოლო ნაწილია. იქ-

ნებ დღევანდელი ვითარება დაგვეხმაროს მისი მემკვიდრეობის პოვნაში. ფაქტია, რომ შპენგლერის „პოლიტიკის ფილოსოფია“ დღესაც ისევე აქტუალურია, როგორც შვიდი ათეული წლის წინათ.
„პოლიტიკა“ № 2, 1991

ოსვალდ შპენგლერი. პოლიტიკის ფილოსოფია

პოლიტიკის შესახებ ჩვენ მეტი გვიფიქრია, ვიდრე ეს საჭირო იყო და სწორედ ამის გამო ნამდვილი პოლიტიკის ბუნებისა ჩვენ ძალიან ცოტა რამ გაგვეგება. დიდი სახელმწიფოებრივი ჭკუის ადამიანები თავიანთ მოქმედებაში ყოველთვის ფაქტებისადმი ჯანსაღ და ურყევ განწყობილ გზებიდან გამოდიოდნენ. ეს მათთვის იმდენად ბუნებრივია, რომ თავიანთ მოქმედების ძირითად ცნებების შესაძლებლობისათვის მათ დაფიქრება აზრადაც კი არ მოუვათ, მაშინაც კი, როცა ეს მართლაც საჭიროა. მოქმედების შესახებ არსებული თეორიები არ ეგუება არც მათ ნიჭს და არც მათ გემოვნებას. პროფესიონალური მოაზრენი კი, რომელნიც თავიანთ თვალთახედვას მხოლოდ ადამიანის მიერ შექმნილი ფაქტებისაკენ მიაპყრობენ, ისე შორს დგანან ამ მოქმედებიდან, რომ ეს მოქმედება აბსტრაქციაში გადააქვთ, - დიდის სიამოვნებით გაახვევენ მას სამართლიანობის, სიკეთის და თავისუფლების მისტიურ ბურუსში, რათა ისტორიას, წარსულს და მომავალს ამით საზომი აღმოუჩინონ. ამ საქმიანობაში მათ უბრალო ცნების საზღვარიც კი ავიწყდებათ და მიდიან დასკვნამდე, რომ პოლიტიკა არსებობს მხოლოდ ქვეყნის ტრიალ-

ის იდეალური რეცეპტის სახით. მაგრამ, რადგან ასეთი რამ არსად და არასდროს არ ნახულა, პოლიტიკური მოქმედება აბსტრაქტიულ აზრთან შედარებით ისე უბრალო და მცირედ დაინახეს, რომ ამ აბსტრაქციის ხალხმა თავიანთ წიგნებში ვრცელი კამათი გახსნეს ე.წ. „მოქმედების გენიის“ ნამდვილად არსებობის შესახებ.

სწორედ ამის საწინააღმდეგოდ ჩვენ ამ წიგნში შევეცდებით იდეოლოგიური სისტემის მაგივრად შევექმნათ პოლიტიკის ფოზიოგნომიკა. ე. ი. გადმოვცეთ ისე, როგორც ეს ხდებოდა ისტორიის მსვლელობის სინამდვილეში, და არა ისე, როგორც ის უნდა ყოფილიყო. დიდი ისტორიული ფაქტების საზრისის მიხედვრა, მათი „დანახვა“ და მათში სიმბოლიურად ღირსშესანიშნავის აღვსება და აღწერა იქნება ჩვენი ამოცანა. ქვეყნის გამბედნიერებლების გეგმებს ისტორიულ სინამდვილესთან არაფერი საერთო არა აქვს.¹

ადამიანური ყოფის ნაკადს ვუწოდებთ ჩვენ ისტორიას. პოლიტიკა არის ის სახე და წესი, რომელშიაც ეს მომდინარე ყოფა მტკიცდება, იზრდება და სხვაგვარი სიცოცხლის ნაკადზე იმარჯვებს. მთელი სიცოცხლე - მის უკანასკნელ კუთხემდე და ყველა თავისი გამოვლენით არის პოლიტიკა. ის, რასაც ჩვენ სიცოცხლის ენერგიას ვუწოდებთ, ეს უხილავი „რადაც“, რომელიც საშუალების დაუზოგავად წინ მიილტვის ჩვენში, ის ბრმა, კოსმიური ნება, ძლიერი და მოტრფიალე ალტყინება ძლიერებისა და უფლებამოსილებისაკენ, ეს მცენარისებური და ჯიშიანი ერთიანობა „მშობელ“ მიწასთან, ეს მემკვიდრეობა „უნდა ვიმოქმედო“ არის ის, რაც ძლიერ ადამიანში, როგორც პოლიტიკური სიცოც-

---

¹ „სახელმწიფოები ქრებიან, კარგი ლექსი კი დარჩება“, - ფიქრობდა ჰ. ჰუმბოლდტი ვატერლოოს ბრძოლის გამო. მიუხედავად ამისა, ნაპოლეონის პიროვნებამ ისტორიის სახე რამოდენიმე საუკუნით წინ განსაზღვრა. კარგი ლექსი რა იქნებოდა, რომ ჰუმბოლდტს ამის შესახებ თუ გინდ გლეხისათვის ეკითხა რაიმე, ის დარჩება მხოლოდ ლიტერატურის სახელმძღვანელოში. პლატონი მარადია - მხოლოდ ფილოლოგებისათვის. ნაპოლეონი კი ბატონობს შინაგანი და უხილავი ძალით ჩვენზე, ჩვენს სახელმწიფოზე, ჩვენს არმიასზე, ჩვენს საზოგადოებრივ აზრზე, ჩვენს მთელ პოლიტიკურ ყოფაზე და მისი ბატონობა იმდენად ძლიერია, რამდენად ნაკლებად ვგრძნობთ ჩვენ მას.

ხლე, დიდ გადაწყვეტილებას დაემებს: ან გაიზრდები, ან მოკვდები. მესამე შესაძლებლობა არ არსებობს.

სწორედ ამიტომ აზნაურობა, როგორც ძლიერი რასის უტყუარი სახე, არის ნამდვილი პოლიტიკური წოდება, თავდაჭერილი და არა განათლებული. ყველა დიდი პოლიტიკოსი თავისი მოწოდების გრძნობაში და შინაგანი კავშირისაკენ ლტოლვაში ყოველივე რაიმე აზნაურულს თან ატარებს. პირიქით, ყოველივე მიკროკოსმიური და „სულიერი“ არის უპოლიტიკო, ყოველ იდეოლოგიას და პროგრამულ პოლიტიკას თან ახლავს რაღაც ხუცური. საუკეთესო დიპლომატები მოთამაშე ან რაიმეს მოსურვე ბალღებია, რომელთა კერძო არსებაში დამალული კოსმიური რაღაც, უმეშვეოდ და ურყევი გაბედულობით იკაფავს გზას. ისინი აღარაფერს ახალს აღარ სწავლობენ ჭაბუკობის მოახლოვებასთან, მათ ავიწყდებათ პირველი წლების ოსტატობა. სწორედ ამიტომ მამაკაცებს შორის ნამდვილი სახელმწიფო კაცი იშვიათი მოვლენაა.

მაღალი კულტური სამთავროში, რომელშიაც შეიძლება მხოლოდ პოლიტიკა არსებობდეს, ეს ყოფის ნაკადები ხვდებიან, როგორც მრავალრიცხოვანი მოვლენები. ესა თუ ის ხალხი მხოლოდ სხვა ხალხებთან შედარებით არის ნამდვილი და უპირატესი და სწორედ ამიტომ ბუნებრივი, რასიული დამოკიდებულება მათ შორის არის ომი. ეს ისეთი ფაქტია, რომლის შეცვლა არავითარ ჭეშმარიტებას არ ძალუძს. ომი ყოველი ცხოველყოფილისათვის იმდენად სასიცოცხლო ძარღვია, რომ ბრძოლა და სიცოცხლე სინამდვილეში ერთი და იგივე არის და ბრძოლის სურვილის გაქრობასთან ერთად თვით არსიც კი ქრება. და თუ ე.წ. მაღალი პოლიტიკა ხმალის მაგივრად სულიერი იარაღის ხმარებას ლამობს, თუ სახელმწიფო კაცების სურვილი ე.წ. მაღალი პოლიტიკის დროს, ომის სრულიად თავიდან აშორებისაკენ არის მიმართული - მაინც რჩება ძველი ნათესაობა დიპლომატიას და ომის ხელობას შორის. ბრძოლის ხასიათი, იგივე ტაქტიკა, იგივე შურისძიება, მატერიალური ძალების იგივე დამალვა, მიზანიც, რასაკვირველია, ერთი და იგივე რჩება: საკუთარი სიცოცხლის მთლიანობის ზრდა (წოდება ანდა ნაცია) სხვის ხარჯზე.

ყოველივე ომში მთავარი საკითხია თუ ვინ ხელისუფლობს სათავეს. ის, რაც მოვლინების ტალღებში ტაქტს იძლევა, ყოველთვის არის

სიცოცხლე და არა სისტემა, კანონი ან კიდევ პროგრამა. ყველა ისტორიული მოწოდებით დაჯილდოვებულ კერძო არსებაში დამალულია შეუგნებელი, მაგრამ ურყევი და უცნაური სურვილი: მოქმედების ცენტრად გახდომა, შუა წერტილობა ამომრავებულ ბრბოსავით, სურვილი საკუთარი პიროვნების შინაგანი ფორმის ხალხის და ეპოქის ფორმად გადაქცევისა, ისტორიის მეთაურობა, რომ ამით დაბოლოს საკუთარი ხალხი ანდა კიდევ საკუთარი წოდება ისტორიის მსვლელობის სათავეში მოაქციო და სხვ. არსებობს მხოლოდ პირადი ისტორია და ამიტომ მხოლოდ პირადი პოლიტიკა. პროგრამების და პრინციპების ბრძოლა კი არა, - არამედ ადამიანების ბრძოლა, იდეალების კი არა, - არამედ სახელისუფლოდ მოქმედი რასის ბრძოლა არის პირველი და უკანასკნელი, რევოლუციონერებიც არ შეადგენენ აქ არავითარ გამონაკლისს, „ხალხის სუვერენობა“ მხოლოდ ცარიელი სიტყვაა, რომელიც მხოლოდ იმას გვეუბნება, რომ გაბატონებულ ხელისუფლებას თავის თავისთვის მეფის მაგიერად ხალხის მეთაური უწოდებია. ხელისუფლების მეთოდები ამით სავსებითაც არ იცვლება, რასაკვირველია არც თვით მთავრობის მდგომარეობა. ის კი არა თვით მსოფლიო მშვიდობიანობა, რომელიც ზოგჯერ მყარდებოდა, - სინამდვილეში დამონავებულ კაცობრიობაზე გაბატონებულ ერთ მუჭა ძლიერ ხალხთა ხელისუფლება იყო.

განსაკუთრებული პოლიტიკური უნარით დაჯილდოებული ერი არ არსებობს. არსებობს მხოლოდ ხალხი, რომელიც გაბატონებულ უმცირესობას მაგრად უჭირავს ხელში და ამიტომ ეს ხალხი თავის თავს კარგად გრძნობს კონსტიტუციაში. ინგლისის ხალხი პოლიტიკურ საქმეებში იმდენად ვიწრო და მსჯელობა სუსტია, როგორც ყველა სხვა ერი, მაგრამ ინგლისელებს აქვთ ნდობის განსაკუთრებული ტრადიცია. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ ინგლისელი ძველი და გამარჯვებას ჩვეული მთავრობის ობიექტია, რომელსაც ის ხმას მხოლოდ იმიტომ აძლევს, რომ მის უპირატესობას გამოცდილებით იცნობს. ინგლისის ხელისუფლების სათავეში მყოფმა კლასმა თავის პოლიტიკის მიზნები და მეთოდები „ხალხიდან“ დამოუკიდებლად შექმნა და ის იმ დაუწერელი კონსტიტუციის მიხედვით მუშაობს, რომლის მოხმარების დროს წარმოშობილი უთეორიო ნორმები და ჩვეულებანი არამც თუ გაუთვალისწინებელია, არამედ გაუგებარიც კი. ყოველი ჯარის გამბედაობა

დამოკიდებულია უფროსებისადმი მიმართული ნდობით; ნდობა კი ნიშნავს ყოველივეს კრიტიკის ნებაყოფლობით უარყოფას. ოფიცერს შეუძლია მხდალი გადააქციოს გმირად, გმირი კი მხდალად.

როგორ აკეთებენ პოლიტიკას? სახელმწიფოებრივი საქმიანობისათვის დაბადებული კაცი უპირველეს ყოვლისა მცოდნეა, მცოდნე - ადამიანის მდგომარეობის, მცოდნე - საგნის. მას აქვს ხედვა, რომელიც სჭვრეტს ყოველ შესაძლებლობას უცდუნებლად, დაუგვიანებლად. ცხენის მცოდნე ერთი შეხედვით ატყობს ცხოველს, თუ რამდენად გამოდგება ის დოღში. მოთამაშე ერთს ჩახედავს მოწინააღმდეგეს თვალებში და უკვე იცის თუ რა უნდა ითამაშოს. უცოდინრად საქმის გაკეთება, მარჯვე ხელი, რომელიც მოუფიქრებლად ცხენს სადავეს დააყრის, აღვირს მოიმარჯვებს - აი თეორიული ნიჭის საწინააღმდეგო უნარი. ქმნადობის საიდუმლო ტაქტი აქაც და ისტორიულ საქმეშიც ერთი და იგივეა. ისინი გრძნობენ ერთი მეორეს, ისინი არსებობენ ერთი მეორისათვის. ფაქტების ნიჭით დაჯილდოვებული ადამიანი არასოდეს არ ჩავარდება გრძნობის და პროგრამის პოლიტიკის საშიშროებაში. მაღალი სიტყვები მას არ სწამს. მას ყოველთვის ენაზე პილატეს საკითხი აკერია. ნამდვილი სახელმწიფო კაცი სდგას მიღმა ჭეშმარიტებისა და შეცდომისა. მოვლენების ლოგიკას ის არასოდეს არ ურევს სისტემის ლოგიკაში. „ჭეშმარიტება“ - „შეცდომა“ მისთვის ერთი და იგივეა - და ის განიხილავს მათ როგორც სულიერ ნაკადს, რომელსაც რაიმე გავლენა აქვს, რომლის სიძლიერეს, მძლეობას და მიმართულებას ის ხედავს და მის მიერ მოხმარებული ხელისუფლების ბედისწერისათვის მას საჭირო ანგარიშსაც უწევს. რასაკვირველია, მასაც აქვს ძვირფასი რწმენა, მაგრამ როგორც კერძო კაცს და არა როგორც პოლიტიკოსს. არც ერთს თვალსაჩინო პოლიტიკოსს თავის მოქმედების დროს არ უგრძმენია, რომ ის დამოკიდებული იყო რაიმე მაღალი რწმენისაგან. „მოქმედი ყოველთვის უსინდისოა, სინდისი აქვს მხოლოდ მაყურებელს“ (გოეთე) - ეს მართებულია როგორც სულასა და რობესპიერისათვის, ისე ბისმარკისა და ფლატისათვის. დიდ პაპებსა და ინგლისელ პარტიის მეთაურებს თავის მოქმედების დროს ისეთივე პრინციპები გააჩნდათ, როგორც ყველა დროის მეომრებს და ამაოხრებელთ.

თვით ცხოვრება და არა კერძო ვინმე არის უსინდისო.

ამისათვის არის საჭირო იმ დროის გაგება, რომლისათვის დაბადებული ხარ. ვინც ამ დროის საიდუმლოებით მოცულ ძალებს ვერ გრძნობს და ვერ გაიგებს, ვინც საკუთარ თავში ვერ ნახულობს იმის მონათესავეს, რაიც მას წინ მიერეკება ისეთი გზებისაკენ, რომელთა გაგება ცნებების საშუალებით შეუძლებელია, ვინც ზედაპირს, მაღალ სიტყვებს, საზოგადოებრივ აზრს, ყოველდღიურ იდეალებს უჯერებს, ის არ სდგას თავისი დროის სიმაღლეზე. მაშინ ისინი ბატონობენ და არა ადამიანი იმათზე. უკან ჭვრეტა და საზომის წარსულში ძებნა არ ვარგა. ამაზე უარესია რაიმე სისტემის გამონახვა. ყოველ დროში - და ჩვენს დროშიც ისე, როგორც გრავის დროს, - არსებობს ორი ყოველად მცდარი იდეალიზმი: რეაქციონური და დემოკრატიული. ერთს სწამს ისტორიის შემობრუნება, მეორეს კი მიზანი ისტორიაში. იმ დამარცხებისათვის კი, რომელიც მათი წყალობით ყოველ ერს დაატყდება თავს, სულ ერთია, ძველის მოგონებას მოუტან მას მსხვერპლად, თუ რომელიმე ცნებას. ნამდვილი სახელმწიფო კაცი არის ისტორია კერძო პიროვნებაში. მისი მისწრაფება - კერძო ნებისყოფა, მისი ორგანული ლოგიკა - ხასიათი.

მაგრამ, მთავარი აქ მოქმედება კი არ არის, არამედ ბრძანება. უნდა შესძლო ბრძანება და მხოლოდ ამით კერძო პიროვნება ამაღლდება საკუთარ თავზე და მოექცევა მოქმედი ქვეყნის შუა ადგილას. არსებობს ბრძანების ერთგვარი კილო, რომელიც მორჩილებას აქცევს თავისუფალ, მაღალ და პატივსაცემ ჩვეულებად. ნაპოლეონს, მაგალითად, არ გააჩნია ეს კილო. ამიტომ არ ჰქონდა მას შეძლება ყურმოჭრილი მონების მაგივრად კაცები აღეზარდა და პიროვნებების დახმარებით ეხელისუფლა. ის ბრძანებების და დეკრეტების საშუალებით ბატონობდა. და რადგან მას ეს ბრძანების ტაქტი არ გააჩნდა, ის იძულებული იყო ყველა გადამწყვეტი საქმე თავისი ხელით გაეკეთებია და, რასაკვირველია, ის დაიღუპა ადამიანური შესძლებლობის ამოწურვის საზღვარზე. ვინავე კი ხვედრად რგებია ეს დაუმთავრებელი ადამიანობის უმაღლესი ნიჭი, როგორც მაგ. ცეზარს, ან ფრიდრიხ დიდს, ის იგრძნობს ბრძოლის ველზე გამარჯვების წინ, ან და იმ უკანასკნელ საათში, სადაც ერთი ხელის მოწერით ისტორიის მთელი ეპოქა იხურება, იმ ძლიერების გასაოცარ გრძნობას, რომელიც ჭეშმარიტების მაძიებელი კაცისათვის სამუ-

დამოდ დახურულია. არსებობს მომენტი, რომელშიც პიროვნება თავის თავს ქვეყნის ცენტრში და მის ბედისწერად გრძნობს და საკუთარი თავი ის გარეგანი გონია, რომელშიც ისტორიის მომავალი დღეს თუ ხვალ გაეხვევა.

პირველი ამოცანა არის: თვით უნდა გააკეთო რამე. მეორე, უჩინარი, მაგრამ მძიმე და მომავლისათვის გავლენიანი: ტრადიციის შექმნა. სხვები უნდა აიძულო შენი საქმე, ტაქტი და კილო გააგრძელონ. ე.ი. შექმნა მთლიანი მოქმედების ისეთი ნაკადი, რომელიც უმეტაწუროდ წინ წავა და ფორმასა და სახეს არ დაკარგავს. ამით სახელმწიფო კაცი იზრდება იმად, რასაც ანტიკური ქვეყანა უსათუოდ ღმერთს დაარქმევდა. ის იქცევა ახალი სიცოცხლის შემოქმედად, ახალგაზრდა რასის სულიერ წინაპრად. ის კი, როგორც არსება, სულ მალე გაჭქრება ამ ნაკადიდან, მაგრამ მის მიერ გაჩენილი უმცირესობა, ეს გასაკვირი ჯიშის ახალი არსება, ძალიან გრძელი დროსათვის, იჭერს მის ადგილს. ეს კოსმიური რაღაც, ეს გაბატონებული ნაწილის სული, შეიძლება წარმოშვას კერძო პიროვნებამ და ის გადასცემს მემკვიდრეობას, რაიც ისტორიის მსვლელობაში გრძელი შედეგებით დახასიათდება. დიდი სახელმწიფო კაცი იშვიათი მოვლენაა. მისი მოსვლა, მის მიერ ძალაუფლების ხელში აღება - ადრე თუ გვიან - ეს არის შემთხვევა. დიდი პიროვნება ხშირად მეტს დაანგრევს თავის სიკვდილით, ვიდრე ააშენა თავის სიცოცხლით. ეს იმიტომ, რომ მისი სიკვდილით ისტორიის მსვლელობაში დაცარიელებული ადგილის ავსება შეუძლებელი რჩება. ტრადიციის შექმნა კი შემთხვევის უკუგდებას ნიშნავს. ტრადიცია აღზრდის საშუალო წრეს, რომლითაც მომავალს შეუძლია იანგარიშოს, თუ ცეზარს არა ყოველ შემთხვევაში სენატს, თუ ნაპოლეონს არა, - ოფიცრების სანიმუშო კორპორაციას. ძლიერი ტრადიცია ყოველი მხრიდან იზიდავს ტალანტს და მცირე ნიჭით ღებულობს თვალსაჩინო შედეგს. ამას საუკეთესოდ ამტკიცებს მხატვრების სკოლა იტალიაში და ჰოლანდიაში, პრუსიის ჯარი და რომის კურთხის დიპლომატია. ბისმარკის მთავარი სისუსტე ფრიდრიხ ვილჰელმთან შედარებით იყო ის, რომ, თუმცა მოქმედება იცოდა, მაგრამ მან ვერ შექმნა ტრადიცია, მოლტკეს ოფიცრების გვერდით ბისმარკმა ვერ შექმნა შესაფერი პოლიტიკოსების რასა, რომელსაც თავისი თავი ახალ სახელმწიფოდ ეგრძნო და ახალი ძალები მიეღო თავის

წრეში. თუ ეს არ მოხდა, მაშინ ერთი მთლიანი მმართველი წრის მაგივრად გვაქვს თავების კრებული, რომელიც ყოველი მოულოდნელის წინაშე უძლური და უსუსურია.

კი მაგრამ, რა არის პოლიტიკა? შესაძლებელის ხელოვნება. ამ ძველი სიტყვით თითქმის ყოველივე თქმულია. მეზადეს შეუძლია თესლიდან მიიღოს მცენარე ანდა მისი ჯიში გააკეთოს. მას შეუძლია მისი ზრდა და ყვავილი და ნაყოფი განავითაროს ანდა კიდევ გააფუჭოს. მისი უნარიდან შესაძლებელია, ე.ი. აუცილებელი, დაინახოს მისი ზრდა, მისი წარმატება, მისი ძალა და ბედისწერა. მაგრამ მას არ უჭირავს ხელში მისი არსებობის მიმართულების სათავე, გძეობა და სისწრაფის კანონი, რომელიც მასში ჩასახულია და მოქმედებს. ეს კანონი მან უნდა ულპარაკოდ შეასრულოს, ანდა მცენარე სამუდამოდ გააფუჭოს. და სწორედ ამისივე თქმა შეიძლება იმ უზარმაზარი მცენარის შესახებ, რომელსაც „კულტურა“ ჰქვია და პოლიტიკური ფორმების გზით არსებობის ნაკადში მიმავალ ადამიანთა საზოგადოების შესახებ.

დიდი სახელმწიფო კაცი მეზადეა თავისი ხალხის.

ყოველი მოქმედი იზადება განსაზღვრულ დროში და განსაზღვრული დროისათვის. მისთვის შესაძლებელი მიღწევების საზღვრები ამით იმთავითვე გარკვეულია. ბაზუებისათვის და შვილიშვილებისათვის სხვა მიზანი და სხვა ამოცანა არსებობს.

საზღვრები მომავალში შემცირდება მისი პიროვნების და მისი ხალხის თვისებებით. ნამდვილ პოლიტიკოსს უმთავრესად ის ახასიათებს, რომ ის დასახელებული საზღვრების უცოდინარობით მსხვერპლს არ გაიღებს, მაგრამ არც იმას დასტოვებს გაუკეთებლად, რაიც უნდა გაეკეთებია, რის გაკეთება შესაძლებელი იყო, ე.ი. ის არ აურევს მას, რაც უნდა ყოფილიყო, იმაში, რაც არის და იქნება. პოლიტიკური ცხოვრების და სახელმწიფოს მთავარი სახე, მისი განვითარების მიმართულება და მდგომარეობა მოცემულია განსაზღვრულ დროში და ეს მოცემულობა არის უცვლელი. ყველა პოლიტიკურ გამარჯვებას მიღწევით მათთან ერთად და არა მათში. ისინი კი ვინც პოლიტიკურ იდეალებს თავყვანსა სცემენ, შემოქმედობენ სრული არარაობიდან. საკუთარ შეგნებაში ისინი თითქოს უკიდურესად თავისუფალნი არიან, მაგრამ მათი ნააზრევის შენობები შესდგებიან ცნებებიდან, როგორც არის სიბრძნე,

სამართლიანობა, თავისუფლება, ერთობა - ყველა ეს დაბოლოს მარადია... მაგრამ ცარიელი და მათი ავტორები ყოველ ნაბიჯს იწყებენ თავიდან. ფაქტების ოსტატისათვის საჭიროა მხოლოდ, რომ ის სინამდვილეზე შეუმჩნეველად ბატონობდეს. ეს ვითომცდა ცოტაა, მაგრამ ნამდვილი თავისუფლება აქედან იწყება.

საჭიროა იცოდე ყველა გზა, ყველა მისადგომი და მისავალი, რომელიც კი მიგიყვანს ხალხების თუ კერძო სულების და გრძნობათა მოძრაობასთან.

იმ დიდი ხაზების სწორი დანახვა, რომელიც ზოლებად გაყვანილია, მტკიცე ხელი ყოველი ერთდროული და პირადისათვის, რომლითაც ყოველი უბედურება საუკეთესო გამარჯვებად შეგიძლია აქციო მოქნილი ხერხით - ეს არის სახელმწიფოებრივი ხელობა. ყოველი გამარჯვების საიდუმლოება არის დაუნახავის და შეუმჩნეველის ორგანიზაცია. ვინც ეს ხელობა იცის, მას დამარცხებულის წარმომადგენლის ხელში შეუძლია გამარჯვებულზე იბატონოს, როგორც მაგ. ტალეირანმა ვენაში. ასე, გასაჭირში ჩავარდნილმა ცეზარმა ლუკიაში პომპეის ძლიერება შეუმჩნეველად თავისი მიზნებისათვის გამოიყენა და ამით პომპეის ძლიერება საბოლოოდ დაასამარა, მაგრამ შესაძლებლობას აქვს ის საშიში საზღვარი, რომელმაც ბაროკოს დამთავრებული დიპლომატების ტაქტი თუმცა ვერ შესცვალა, მაგრამ იდეოლოგიებს ლაზღანდარობის უფლება მისცა. ისტორიაში მრავალია ისეთი მომენტები, სადაც თვით მცოდნე იძულებულია მის მსვლელობას კუდში მისდიოს, რომ ბატონობა არ დაკარგოს. ყველა მდგომარეობას აქვს საკუთარი ელასტიობის საზომი, რომლის გამოყენება შესაძლებელია. ყველა ფაქტად ქცეული რევოლუცია მაჩვენებელია იმისა, რომ როგორც ხელისუფლებას, ისე მის მოწინააღმდეგეებს პოლიტიკური ტაქტი აკლდათ. ის, რაც აუცილებელია, ყოველთვის თავის დონეზე უნდა მოიყვანოს სისრულეში. ამით ხელისუფლება ნდობას მოიხვეჭს და გადაურჩება ისეთი მსხვერპლის მიტანას, რაიც ხელისუფლების სისუსტეს აჩვენებს და ზიზღს იწვევს.

უძლიერესი სახელმწიფო კაცის გავლენა პოლიტიკური მმართველობის მეთოდებზე ერთობ ძნელია, და ამის შესახებ ის შეცდომაში არ უნდა შევიდეს. მისი მოვალეობა მოცემულია ისტორიული ფორმით და

მან ამ ფორმაში უნდა იმუშაოს. მხოლოდ თეორეტიკოსებს შეუძლიათ იდეალური ფორმების გამონახვით აღტაცებაში მოვიდნენ. პოლიტიკური „ფორმიანობისათვის“ კი საჭიროა უადრესი ცოდნა ყველა უახლესი საშუალების. აქ ამორჩევა არ შეიძლება. საშუალებანი და მეთოდები მოცემულია განსაზღვრულ დროში და ეკუთვნიან განსაძღვრულ დროის შინაგან ფორმას. ვინც მას ვერ მიხვდება, ვინც თავის ტაქტს მათ მიმართ დაკარგავს, ის დარჩება ხელცარიელი. არისტოკრატიის საშიშროება იმაშია, რომ ის მეტად კონსერვატორულია საშუალებათა ამორჩევაში. დემოკრატიის საშიშროება კი - ფორმულის და ფორმის ერთი მეორეში არე-დარევაშია. თანამედროვეობის საშუალება კიდევ ბევრი წლებისათვის არის პარლამენტარული: არჩევნები და პრესა. შეგიძლიათ მათ შესახებ ისეთი აზრის იყო, როგორც გსურთ: გპულდეთ ანდა კიდევ მოგწონდეთ, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში უნდა იცოდეთ მათი მოხმარება. ბახმა და მოცარტმა თავიანთი დროის მუსიკალური საშუალებანი საუკეთესოდ იცოდნენ. ეს ახასიათებს ყოველგვარ მაღალ ოსტატობას. სახელმწიფო ხელოვნებაც ასეთივეა. ყველასათვის თვალსაჩინო ფორმა, როდესაც სინამდვილეში გადადის, უკვე ის აღარაა, რაც ამ ფორმაში იგულისხმება, არამედ მხოლოდ მისი სამოსელი. ამიტომ შესაძლებელია მათი შეცვლა და ამით მოვლენების არსებაში არაფერი არ შეიცვლება; შეიძლება ხელიც არ ახლოთ სინამდვილეს, ისე სწეროთ ცნებებისა და კონსტიტუციის ტექსტები და ყველა რევოლუციონერის და დოქტრინების სიამაყე ის არის, რომ ისინი ათამაშებენ პრინციპებს, თავისუფლებას და სამართალს და ამით ისტორიის ზედაპირზე დაფარფაშობენ. სახელმწიფო კაცმა იცის, რომ საარჩევნო უფლების გაფართოება არაფერს არ ნიშნავს. არსებობს მხოლოდ საარჩევნო ტექნიკის მოქნილობა. თუ რას ამბობს ინგლისის კონსტიტუცია, ეს უმნიშვნელოა იმ ფაქტთან შედარებით, რომ მისი მოხმარება ინგლისში რამოდენიმე გაბატონებული ოჯახის ხელშია, ასე რომ ედუარდ VII საკუთარი სამინისტროს მინისტრი იყო, რაც შეეხება თანამედროვე პრესას, მეოცნებეს შეუძლია იოცნებოს, რომ ის კონსტიტუციით თავისუფალია, საქმის მცოდნე იკითხავს მხოლოდ: ვის ეკუთვნის ის?

პოლიტიკა ის ფორმაა, რომელშიაც ერთი ხალხის ისტორია მრავალ სხვა ხალხთა შორის მიმდინარეობს. დიდი ხელობაა ის, რომ საკუ-

თარ პოლიტიკას შინაგან ფორმებში შეინახავ და მზად იქნები გარედან მომავალი შემთხვევებისათვის. ეს კანონია არამც თუ ხალხებისა, სახელმწიფოსა თუ წოდებისათვის, არამედ ყველა ცხოველყოფილი მთლიანობისათვის, თვით უმცირეს ცხოველისათვისაც არსებობს საშინაო და საგარეო პოლიტიკა, რომლისგანაც პირველი მეორისათვის არსებობს და არა პირუკუ. ნამდვილი დემოკრატი ეპყრობა მათ როგორც თვითმიზანს, საშუალო დიპლომატი კი მხოლოდ ფიქრობს მასზე. სწორედ ამიტომ მათი გამარჯვება ყოველთვის ჰაერში ჰკიდია. პოლიტიკის ოსტატი თავს იჩენს საშინაო რეფორმების ტაქტიკაში, ეკონომიკურ და სოციალურ საქმიანობაში, საზოგადოებრივი ფორმის თანადროული „სამართლიანობის და თავისუფლების“ მოთხოვნის მიხედვით მოქნილობაში. ყველა ეს კი იმ უმაღლესი ისტორიული ფაქტის მიხედვით არის ღირებული, რომ არც ერთი ხალხი მარტო არ არის ამ ქვეყნად და რომ მისი მომავალი მარტო საშინაო წესებზე კი არ არის დამოკიდებული, არამედ სხვა ხალხებისა და ძალების ძალთა განწყობილებაზე. რადგანაც ჩვეულებრივი ადამიანის ხედვა ასე შორს არ სწვდება, ამიტომ გამოდის მმართველი უმცირესობა, რომელშიაც სახელმწიფო კაცი თავის მიზნების განსახორციელებლად საშუალებას ჰპოულობს². ყოველივე კულტურის წინა პოლიტიკა მოცემულია მტკიცე ფორმებში. ყოფა ჩამოყალიბებულია პატრიარქალურ სახეებად: დედამიწის პირობები ისე მკაცრია, ბატონყმობა და წოდებათა სახელმწიფო მთლიანი სიცოცხლის ფორმებისთვის ისე თავისთავად გასაგები რამე არის, რომ ჰომეროსის და გოტიკის დროის პოლიტიკა მხოლოდ და მხოლოდ ამ თავისთავად მოცემული ფორმების ფარგლებში ტრიალებს. ეს ფორმა, ასე ვთქვათ, თავისთავად იცვლება. და რომ ეს რომელიმე პოლიტიკის ამოცანა არის, ამის შეგნებამდის თითქმის არავინ არ მოდის. მაშინაც, როცა რომელიმე სამეფო დაინგრევა და აზნაური ნაკაცარად გადაიქცევა, არსებობს მხოლოდ და მხოლოდ წოდების პოლიტიკა. კაიზერის, პაპის,

---

² იმის ხაზგასმა საჭირო არ უნდა იყოს, რომ ეს არისტოკრატიული ხელისუფლების პრინციპი კი არ არის, არამედ ხელისუფლების სერთოდ. მასების არც ერთი ნიჭიერი ბელადი არ ეპყრობოდა თავის მოვალეობას სხვაგვარად, არც კლეონი, არც რობესპიერი, არც ლენინი.

ვასალის პოლიტიკა. სისხლი, რასა ლაპარაკობს ამ ცხოველი და ნახევრად შეგნებული მოქმედებიდან: თვით ხუცესი, რამდენად ის პოლიტიკას ეწევა, მოქმედებს, როგორც რასიანი ადამიანი, სახელმწიფოს „პრობლემებს“ ჯერ კიდევ არ გაუღვიძებიათ.

ფაქციის ბუნებას შეადგენს ის, რომ მას არ ახასიათებს აზრი: საგნების და საქმეების წყობილება გეგმაშიყოფიერად იცვლება. მას სურს მხოლოდ მისთვის მოცემულ წყობილებაში მოიპოვოს პატივი და ღირსება, ძალაუფლება და სიმდიდრე. ისე როგორც ყოველ ცხოველყოფილს და მოზარდს სურს ეს, ესაა ჯგუფები, რომლებიც ნათესაობაში, პატივში, ერთგულობაში და რაღაც მისტიურ კავშირში ერთიმეორესთან დიდ ისტორიულ როლს თამაშობენ და იდეების კი არაფერი არ გეგებათ.

მდგომარეობა იმ წამსვე შეიცვლება, - რა წამს დიდი ქალაქების ზრდასთან ერთად ხელისუფლებას არაწოდებრივი ელემენტი ე.ი. ბურჟუაზია დაეპატრონება. ახლა უკვე პოლიტიკური ფორმა არის გამხდარი ბრძოლის საგნად და პრობლემად. აქამდის ის მწიფდებოდა, ახლა ის უნდა შეიქმნას. პოლიტიკა არა თუ ცნების საგნად შეიქმნება, არამედ თვით ცნება არის. სისხლის და ტრადიციის საწინააღმდეგოდ აღმდგარია სული და მისი მეგობარი ფული. ორგანიზულის ადგილს იჭერს ორგანიზაცია, წოდების ადგილს - პარტია. ყოველი პარტია არის თავების კრებადობა და არა რასის მცენარე. ამიტომ იგი სულიერად უფრო ძლიერია, ვიდრე ძველი წოდება, მაგრამ ინსტიტუტით მასზე უფრო ღარიბი. პარტია შეურიგებელი მტერია ყოველივე აღმოცენებული წოდებრივი დაყოფის, რომლის უბრალო აღმოცენება მის ბუნებას სამკვდრო-სასიცოცხლო ომს უცხადებს. ამიტომ არის სწორედ, რომ პარტიის ცნება ყოველთვის უარისმყოფელ, დამნგრევ და დაშლელ თანასწორობის ცნებასთან ერთად ჩნდება. წოდების იდეალების ადგილს პროფესიის ინტერესი იჭერს. ასპარეზზე გამოდის მეორე ნეგაციის ცნება, - თავისუფლება, ყველა პარტიები წმინდა ქალაქური მოვლენაა. ქალაქის სოფლიდან განთავისუფლებასთან ერთად წოდების პოლიტიკის ადგილს პარტიის პოლიტიკა იჭერს. ეგვიპტეში ეს დრო დაიწყო საშუალო სახელმწიფოების ბოლოდან, ჩინეთში - მებრძოლი სახელმწიფოების გაჩენიდან, ბალდადში და ბიზანტიაში - აბასიდების დროიდან.

დასავლეთ ევროპის ქალაქებში შეიქმნენ პარლამენტარული სტილის პარტიები, ანტიკური ქვეყნის ქალაქის სახელმწიფოებში - ფორუმის პარტიები და მაგიური სტილის პარტიებს ჩვენ ვნახულობთ მავალში და თედორე სტუდიონის ბერებში.

ამ არა წოდებას ახასიათებს ის, რომ ისაა წოდების წინააღმდეგ მართული პროტესტის მთლიანობა, რომლის მოწინავე უმცირესობა („განათლება და გამდიდრება“) გამოდის როგორც პარტია, რომელსაც აქვს პროგრამა განმარტებული და არა განცდილი მიზნებით, და რომელსაც ახასიათებს უარისყოფა ყოველივე იმისა, რისი ათვისებაც აზროვნებისა და გონების მიერ შეუძლებელია. ამიტომ სწორედ ერთადერთი პარტია არსებობს ბურჟუაზიისა და - ლიბერალური. ის უთანასწორდება ახალ „ხალხს“. მათი მოწინააღმდეგე წმინდა წოდებები - „აზნაური და ხუცესი“ არიან „ხალხის“ მტრები და მოღალატენი, მათი შეხედულება არის „ხალხის ხმა“ და ამ ცნებებს პარტიული პოლიტიკის ყველა საშუალებებით, ფორუმის სიტყვით, დასავლეთის პრესით და სხვ. უმყნაინ ხალხს სისხლში და ხორცში.

მთავარი წოდება არის აზნაური და ხუცესი. მთავარი პარტია კი არის ფულის პარტია, სულის და დიდი ქალაქის ლიბერალური პარტია. ყველა კულტურისათვის ამ ორში არის არისტოკრატის და დემოკრატიის ცნება გამართლებული. არისტოკრატიულია ქალაქის სულის სიძულვილი. დემოკრატიულია - გლეხის და სოფლის სიძულვილი. ეს არის წინააღმდეგობა წოდებისა და პარტიის პოლიტიკას შორის. წოდების განცდასა და პარტიულ შეგნებას, რასას და ფულს, ზრდასა და კონსტრუქციას შორის. არისტოკრატიულია დამთავრებული კულტურა, დემოკრატიული - მსოფლიო ქალაქში წარმოშობილი ცივილიზაცია, და ეს წინააღმდეგობა დარჩება მანამდის, სანამ ორივეს ადგილს დაიჭერს ცეზარიზმი. ისე როგორც აზნაური წმინდა და ნამდვილი წოდება არის, ასე არ შეუძლია აზნაურს როდესმე იგრძნოს თავის სისხლში პარტია.

რომში ტრიბუნების დაარსებიდან (471) მათთვის კანონმდებლობითი უფლებების ჩაბარებამდის (287 წ. რევოლუციაში) პატრიციები და პლებეები არსებითად იბრძოდნენ ისე, როგორც წოდება. ამ დროიდან კი ამ წინააღმდეგობას გენეალოგიური მნიშვნელობადა შერჩენია და

მათ ადგილს ვითარდება პარტიები, რომლის სახელი შეიძლება ლიბერალები და კონსერვატორები ყოფილიყო. ფორუმზე ტონის შემქმნელი „პოპულუს“ (ხალხი) და სენატში მოკალათებული ნობილიტეტი (აზნაურობა) მმართველი არისტოკრატის სახელმწიფო საბჭო. პოპულუსთან ახლო იდგა მსხვილი ფულის პატრონები, აზნაურობასთან კი - გლეხობა. შეხედეთ თქვენ იქ გრავებებს და მარიუსს, აქ - კი ფლამინიუსს და ხელად შეამჩნევთ, რომ ძველი კონსულების და ტრიბუნების შეცვლილ მდგომარებასთან გვაქვს საქმე. ისინი აღარ არიან პირველი და მესამე წოდების რწმუნებულნი, არამედ ისინი უკვე გამხდარან პარტიის წარმომადგენელნი. ორი პარტია არჩევნებში აყენებს თავის კანდიდატებს და დემაგოგიის ყველა საშუალების მოხმარებით ცდილობს გააკეთოს საკუთარი საქმე და თუ ფულმა არჩევნების დროს აღარ გაიმარჯვა, მაშინ ის არჩეულთა მიმართ მაინც გაიმარჯვებს.

ინგლისში მე-19 საუკუნის დასაწყისში Toris და Whings-ის საშუალებით ჩამოყალიბდნენ პარტიები, ფორმის მიხედვით გაქალაქდნენ, საქმით ლიბერალური პროგრამა მიიღეს, რასაც რასაკვირველია, საზოგადოებრივი აზრი სულ არ შეუწყუხებია. სწორედ ამ ოსტატური და თავის დროზე მომხდარი გადახრით გადაურჩა ინგლისი საფრანგეთის მაგალითს, სადაც 1789 წელს წოდების მტერი პარტია წარმოიშვა. თუმცა პალატის წევრები შეიქმნენ გაბატონებული ნაწილის მიერ ხალხისადმი მიგზავნილი შუაკაცები, მეთაურები დარჩა ისევ იმავე ხელში, ვისაც ის წინათ ჰქონდა და 1830 წლიდან ხმარებული ტერმინები: კონსერვატორი და ლიბერალი, ნიშნავს მხოლოდ მეტს და ნაკლებს და არა „ჰო, ან არას“. სწორედ ამავე წლებში გერმანიის ლიტერატურაში წინათ არსებული თავისუფლების ჰანგები პარტიულ შეგნებად გადაიქცა (ორგანიზაცია „ახალგაზრდა გერმანია“) და ამერიკაში პრეზიდენტი იაკუბინის დროს რესპუბლიკური პარტიის გვერდში დემოკრატიული გაჩნდა. და დებულემა, რომ არჩევნები ანგარიშია და სახელმწიფოს მოღვაწენი კი გამარჯვებულების ნადავლი - ყველას მიერ ცნობილ ფორმულად გადაიქცა.

მაგრამ მოხელისუფლე უმცირესობის ფორმა წოდებიდან პარტიის გზით შეუჩერებლად ვითარდება კერძო პირის მიმდევრებამდე. დემოკრატის უკანასკნელი დღეები და მისი ცეზარიზმად გადაქცევა იმ-

ით ხასიათდება, რომ არა მარტო მესმე წოდების ლიბერალიზმის პარტია ქრება, არამედ ქრება პარტია როგორც ფორმა, პარტია როგორც ასეთი, პარტიული შეგნება, ხალხის მიზანი, პარტიული პოლიტიკის აბსტრაქტული იდეალები, და მათ ადგილს იჭერს კერძო პოლიტიკა, ე.ი. შეუჩერებელი ძლიერების ნება, რომლითაც დაჯილდოებულია მხოლოდ რამდენიმე ჯიშიერი კაცი.

წოდებას აქვს ინსტიქტი, პარტიას აქვს პროგრამა, მიმდინარეობას ჰყავს ბატონი. ამ გზით წავიდა პატრიცი და პლებეი, გაიარა ოპტიმატები და პოპულარები და მივიდა პომპეისთან და ცეზართან. პარტიის ბატონობის ეპოქა ყველა დროისათვის განსაზღვრულია რაღაც ორასი წლით და ჩვენთვის ის მსოფლიო ომის შემდეგ ყოველ წუთში დაღუპვის გზას ადგია. დებულება, რომ ამომრჩევლების მთელი მასა თავისი სურვილით თავის წარმომადგენელს თავისი საქმისათვის პარლამენტში გზავნის, - როგორც ეს გულუბრყვილოდ წერია ყველა კონსტიტუციაში, - მანამდე რჩება ძალაში, სანამ გარკვეული ჯგუფების ორგანიზაცია კიდევ შეუძლებელია. ეს ასე იყო 1789 წელს საფრანგეთში. გერმანიაში 1848 წელს. შეიკრიბება თუ არა რომელიმე ნამდვილი კრება, ხელად საჭირო შეიქნება ტაქტიური მთლიანობის შექმნა და ამ დღიდან ეს არჩეულები თავიანთ თავს ამრჩევლების საყვირად კი აღარ გრძნობენ, არამედ ყოველ ღონისძიებას მიმართავენ, ამრჩევლები საკუთარი სურვილების მიხედვით ამუშაონ. ის მიმართულება ხალხში, რომელიც ორგანიზაციაში ჩამოყალიბდა, ორგანიზაციის იარაღად იქცა, და ამ გზას აგრძელებს მანამდე, სანამ თვით ორგანიზაცია მეთაურების იარაღად არ გახდება. სიძლიერისაკენ მისწრაფება თეორიაზე უფრო ძლიერია. დასაწყისშია მეთაურობა, შემდეგ წარმოიშობა აპარატი პროგრამის გულისათვის. შემდეგ მას იცავენ მისი პატრონი, რასაკვირველია, უფლების და მდგომარეობის შენარჩუნების მიზნით, რაც დღეს, - როდესაც, ათასები და ათი ათასები პარტიის აპარატში თავს ირჩენენ, - ნათელია. ბოლოს კი მეხსიერებიდან ქრება პროგრამა და აპარატი მუშაობს ავტომატურად.

ეს დემოკრატიის გაკოტრება კი არ არის, არამედ მისი აზრი და აუცილებელი შედეგი, გულუბრყვილო იდეალისტების ჩივილი მათი ოცნების დანგრევის შესახებ მხოლოდ სიბრძავის მაჩვენებელია, რაც

მათ საშუალებას არ აძლევს დაინახონ და გაარჩიონ ის შეურიგებელი სხვაობა, რაიც ჭეშმარიტებას და ფაქტს შორის არსებობს.

პოლიტიკურ-სოციალური თეორია აუცილებელი საფუძველია პარტიული პოლიტიკისათვის. დიად მწკრივს რუსოდან მარქსამდე ანტიკურ ქვეყანაშიაც ჰყავს თავისი ორეული - სოფისტებიდან პლატონამდე და ძენონამდე. ჩინეთში შეგვიძლია ამის მსგავსი მოძღვრება კონფუციანურ და ტაოისტურ ლიტერატურაში ვნახოთ, საკმარისია მხოლოდ სოციალისტი მოჰ დავასახელოთ. ბიზანტიის და არაბეთის ლიტერატურაში, სადაც რადიკალიზმი მკაცრ - სარწმუნოების ფორმებს ღებულობს, მათ მე-9 საუკუნეში ძალიან დიდი ადგილი აქვს დათმობილი. ეგვიპტეში და ინდოეთში მათ არსებობას ბუდას და ჰიკსოს დრო ამტკიცებს. ლიტერატურული დამტკიცება მათ არ სჭირიათ, ბოლოს გვხვდება, ე.ი. ისლამში და ინგლისურ, ამერიკულ ქრისტიანობაში, ისეთივე საშუალებაა, როგორც საუკეთესო ლიტერატურა.

„ჭეშმარიტია“ თუ „მცდარი“ მოძღვრება, ამას ქვეყნის პოლიტიკური ისტორიისათვის არავითარი აზრი არა აქვს, მარქსიზმის „დამარცხება“ ეს აკადემიური კამათის საქმეა, სადაც, რასაკვირველია, თითოეული სრულს სიმართლეს ამბობს და ყველა დანარჩენი სიცრუეს. სინამდვილეში საქმე ამაში კი არ არის, არამედ იმაში, გააჩნია თუ არა მას მოქმედება და გავლენა... ჩვენ ვიმყოფებით გონების სიძლიერის უჩვეულო რწმენის ეპოქაში. დიდი ზოგადი ცნებები - თავისუფლება, სამართალი, კაცობრიობა, პროგრესი და სხვა - არის წმინდათა წმინდა. დიდი თეორიები არის სახეობა. რწმენის სიძლიერის საფუძვლებზე კი არ არის დაყრდნობილი (ცხადია რომ რომელიმე პარტიის მასას არც კრიტიკული ენერჯია, არც ცოდნა და არც დრო არ გააჩნია ყველა ამ პრინციპების გადასასინჯავად), არამედ ის დაყრდნობილია ლოზუნგების საკრამენტალურ კურთხევაზე. ყოველ შემთხვევაში ეს გატაცება რჩება დიდი ქალაქის მცხოვრებთ შორის და ეს რაციონალიზმი და „განათლებულობის რელიგიც“ აქვეა. გლეხობას სავსებით არ ეხება ეს ამბავი. ქალაქის მასას კი - რომელიმე განსაზღვრულ დროში და მას აქვს მასზე ახალი აპოკალიფსის გავლენა.

მაგრამ სწორედ ამათი წიგნები, როგორც რუსოს „Contract social“ და „კომუნისტური მანიფესტი“, ძლიერი კაცების ხელში, რომლებიც

პარტიის რიგებში გაჩნდებიან და გაბატონებული მასის შეგნებით მოქმედებენ და მათ ხმარობენ - იქცევა ძლევამოსილების საუკეთესო იარაღად.

ყველა ამ აბსტრაქტულ იდეალებს აქვთ ძალა რაღაც ორასი წლის მანძილზე, ისე როგორც პარტიულ პოლიტიკას. ეს იდეალები ბოლოს დამარცხებული კი არ იქნება, რამედ მოსაწყენი. და ბოლოს უკუვაგდებთ არა ამა თუ იმ თეორიას, არამედ თეორიას საერთოდ და ამით მე-18 საუკუნის ოპტიმისტურ აღტყინებასაც, რომელსაც უხეში ფაქტების გაუმჯობესება ცნებების საშუალებით სურდა. როცა პლატონი და არისტოტელე ანტიკურ კონსტიტუციაზე მსჯელობდნენ, ბჭობდნენ და უკეთესს და უმშვენიერესს დაემენდებნენ, მათ უსმენდა მთელი ქვეყანა და როდესაც პლატონმა თავისი იდეოლოგიური რეცეპტის მიხედვით სირაკუზის გადაკეთება დაიწყო, ამან საბოლოოდ დაანგრია ეს ქალაქი. იაკობინელების თავისუფლების და ერთობის ფანატიზმმა საფრანგეთი დირექტორიუმის შემდეგ ჯარის და ბირჟის სათარეშო ასპარეზად გადააქცია ისე, როგორც ყოველი სოციალისტური აჯანყება კაპიტალიზმს აძლევს ახალი განვითარების საშუალებას.

ნულარავის გაუკვირდება ის, რომ თეორიების ეპოქა უკვე დამთავრებულია. ლიბერალიზმის და სოციალიზმის დიდი სისტემები წარმოშობილია 1750-1850 წწ-ში. მარქსის სისტემა დღეს უკვე ერთი საუკუნეა ცოცხლობს და დღემდე მის მეტი სისტემა აღარ შექმნილა, შინა ბუნებით, ე. ი. თავისი ისტორიის მატერიალისტური ახსნით, ის არის რაციონალიზმის დასრულება და ამიტომ მისი დასასრული საერთოდ. ვინც შეადარებს თავგანწირვას, რაც რუსოს იდეებმა საფრანგეთის რევოლუციაში პოვეს, სოციალისტების საქციელთან 1918 წელს,³ ის ნათლად დაინახავს იმ გზას, რომელზედაც ყველა პროგრამა და პარტიული პოლიტიკა მიდის. რწმენა იდეალებისა და პროგრამის მიმართ ახსიათებდა ბაზუებს, შვილიშვილებისათვის კი ეს იქნებოდა პროვინცი-

---

³ შპენგლერი აქ გულისხმობს იმ ისტორიულ ფაქტს, რომ 1918 წელს გერმანიის სოც-დემოკრატიას უეცრად ხელში ჩაუვარდა სახელმწიფო ხელისუფლება. მაგრამ მან ის მეორე დღესვე „ზრდილობიანად“ უკან დაუბრუნა ბურჟუაზიას (მთარგმნელი).

ალიზმი. სწორედ ამ საშინელი სინდისის ქენჯნა და სულიერი კრიზისისაგან ნელ-ნელა ახალი სარწმუნოება და სათნოება იზადება, რომელიც, შორეული ქვეყნების ძიებაში იმედდაკარგული, თავის გამოსავალს ე. წ. მეორე რელიგიაში ეძებს.

ეს არის დემოკრატიის დიდი ფაქტორის სადავო ნაწილი. საჭიროა განვიხილოთ მისი მეორე ნაწილიც ე. ი. მისი რასიულობა. დემოკრატია ოცნება, ან ქალაქის ნაგლეჯი იქნებოდა, რომ მის ბელადებში ნამდვილი ბატონები არ იმალებოდნენ, რომლებსათვის ხალხი მხოლოდ ობიექტია, იდეალების საშუალებაა, სულ ერთია, ამას ისინი შეგნებულად გრძნობენ თუ არა.

დემოკრატიის გზას სწორედ ის ახასიათებს, რომ სახალხო კონსტიტუციების შემოქმედნი მათი გეგმების ფაქტიურ გავლენას ვერ გრძნობენ. ეს არ უგრძნვია „სერვიანული“ კონსტიტუციის ავტორებს რომში და არც პარიზის დამფუძნებელი კრების წევრებს.

კანონსა და პრაქტიკულ ჩვეულებას შორის სუფევს საშინელი და მოურიგებელი წინააღმდეგობა: ეს პრაქტიკული მოტივი ჩუმად, მაგრამ ენერგიულად აღმოცენდება ამ ღრმა სამარიდან, ის ან დაეუფლება სიცოცხლის ტაქტს, ანდა მას საბოლოოდ განშორდება. გამოცდილება მხოლოდ ბოლო დროს გვასწავლის იმ ამბავს, რომ ხალხის უფლება და ამ უფლების მოხმარება ორი სხვადასხვა საქმეა. რამდენად საერთოა სარჩევნო უფლება, იმდენად მცირეა ამომრჩევლების გავლენა.

დემოკრატიის დასაწყისში მოედანი ეკუთვნის სულს. ქვეყანაზე არაფერი არ არსებობს იმაზე უფრო წმინდა, წარმტაცი და უანგარო, როგორც ღამის სხდომა 4 აგვისტოს 1789 წელს, ანდა კრება პავლეს ეკლესიაში ქ. ფრანკფურტში, სადაც მთელი ძალაუფლებით ხელში საყოველთაო ჭეშმარიტების შესახებ მანამდე შეუწყვეტლად ილაყბეს, სანამ სინამდვილის ძალამ ენერგია არ მოიკრიბა და მეოცნებანი გარეთ არ გამორეკა.

მაგრამ ჩქარა გამოცხადდება დემოკრატიის უფრო დიდი ძალა და შეიტყობს, რომ კონსტიტუციის უფლებების მოხმარა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, თუ საყოფი ფული გაქვს. საარჩევნო უფლებით ხალხის სურვილის გამოხატვას კიდევ აქვს რაღაც აზრი მანამდე, სანამ არ შექმნილა მეთაურთა ძლიერი ორგანიზაცია, რომელსაც საკუთარი ინტე-

რესების განსახორციელებლად საჭირო ფული არ მოეპოვება. თუ ეს ფაქტორი შესრულებულია, არჩევნებს მხოლოდ და მხოლოდ ცენზორის უფლებადა შერჩება, ის, რასაც ბრბო კერძო ორგანიზაციებს აწვდის, რომლის შექმნაზე მას უკვე აღარავითარი უფლება არ შერჩენია, აგრეთვე არის უბრალო თეორია თანამედროვე კონსტიტუციის იდეალური უფლება - მასების მიერ წარმომადგენლის თავისუფალი არჩევა; რადგან ყოველი განვითარებული ორგანიზაცია სინამდვილეს თვით ირჩევს და ავსებს. და ბოლოს ეღირსება და გაიღვიძებს გრძნობა, რომ საერთო საარჩევნო უფლება სინამდვილეში არავითარი უფლება არ არის, ის არ არის არჩევანი ორ პარტიას შორისაც კი.

ერთი შეხედვით დასავლეთის პარლამენტარულ დემოკრატიასა და ეგვიპტის, ჩინეთის, არაბეთის ცივილიზაციებს შორის, რომლებსაც ხალხის საარჩევნო უფლებაზე წარმოდგენაც კი არ ჰქონდათ, ვითომც და დიდი სხვაობა არსებობს. ჩვენთვის კი ამ არჩევნების ფორმას იმდენივე ღირებულება აქვს, როგორც წინათ ქვეშევრდომობას ჰქონდა. იქაც და აქაც იყო მასა ობიექტი სუბიექტისათვის. თავისუფლება ყოველთვის ნეგატიური ცნება არის. ის ნიშნავს ტრადიციის, დინასტიის, ოლიგარქიის, ხალიფატის უარყოფას. მაგრამ ამ უარყოფის შემდეგაც აღმასრულებელი ძალა ახალი მეთაურების ხელშია, პარტიის ბელადების, დიქტატორების, პრეტენდენტების, წინასწარმეტყველების, და მათი ავანჩავანის, ხალხი კი ყოველთვის და ყოველგან დარჩება ობიექტი. „ხალხთა თვითგამორკვევის უფლება“ ზრდილობიანი გამოთქმა არის, სინამდვილეში კი საყოველთაო საარჩევნო სისტემის შემოღებით არჩევნები საზოგადოდ გაუქმებულია. რამდენად უფრო ჩქარა დაიშლება წოდების მიერ აღზრდილი ფორმები იმდენად უფრომოდ, უსახოდ და უიმედოდ გარდაიქცევა ამომრჩეველთა მასა, იმდენად უფრო დაუქვემდებარებია ის ახალ ბატონებს, პარტიულ აპარატს, რომელიც ყოველნაირი საშუალებებით ბრბოს თავის ნებისყოფას უკარნახებს, მეთოდებს ასწავლის, რომლისა ბრბოს არც რაიმე ესმის და არც გაეგება და რომელიც საზოგადოებრივ აზრს, როგორც მის მიერ გამოზრდილი იარაღს, ერთი მეორეს უპირისპირებს. მაგრამ სწორედ ამიტომ რაღაც ურყევი შინაგანი ძალა მიაქნებს დემოკრატიას იმ გზაზე, რომელზედაც ის უკანასკნელად საკუთარი თავის უარისყოფამდე მივა.

მაშინ როდესაც ანტიკურმა ქვეყანამ რომის ფორუმით გამოწახა საშუალება ხალხის მასის დასანახავ და მჭიდრო სხეულად გარდაქცევისათვის და ეს მასა აიძულა მოეხმარა ის უფლებები, რომელიც მეთაურებს სურდათ, - „თანადროულად“ ევროპა-ამერიკის პოლიტიკამ პრესის სახით გამოწახა ძლიერების ისეთი არე, რომლის სულიერი და ფულადი ძლიერება მსოფლიო ყველა კუთხემდის სწვდება, რომელშიაც შეზღუდულია ყველა და ყოველი და იძულებულია ისე იფიქროს, ისე იაზროვნოს, ისე იმოქმედოს, როგორც ეს სადღაც შორს მყოფ პიროვნებას მიზანშეწონილად მიაჩნია. ეს არის დინამიურობა სტატიურობის წინააღმდეგ, მსოფლიო გზნება აპოლონიური გზნების წინააღმდეგაა მიმართული, - წმინდა და ცხოველყოფილი სინამდვილის წინააღმდეგ მიმართული, - მესამე დიმენსიის პათოსი. კაცი აღარ ელაპარაკება კაცს, პრესა და კავშირი, ელექტრონით ამბების გადაცემა აფხიზლებს ხალხებს და კონტინენტებს, დღითი დღე აყრუებს მათ დებულებებით და ლოზუნგებით, შეხედულებებით, რწმენით, სცენებით, გრძნობით და ეს ხდება წლიდან წლამდე ისე, რომ ყოველი „მე“ რაღაც უხილავი სულიერი ძალის მხოლოდ ფუნქცია-ღა რჩება. ფული თავის პოლიტიკურ გზას ერთი ხელიდან მეორეში კი არ ნახულობს, მას ღვინოდ ან სათამაშოდ კი არ აქცევენ, - ის იქცევა ენერჯიად და ის თავისი რაოდენობით განსაზღვრავს მისი ძლიერების ინტენსიობას.

პოლიტიკური პრესისაგან დამოკიდებულია საერთო სასკოლო განათლების საჭიროებაც. ეს არ ჰქონია ანტიკურ ქვეყანას. ამ საერთო მოძღვრების პრინციპში დამალულია სურვილი, რომ მასები, როგორც პარტიული პოლიტიკის ობიექტები, ჩააბარონ მოსავლელად გაზეთს. ძველი დემოკრატიის იდეალისტებს ეს ეგონათ განათლება და ის კი არა დღესაც არიან აქა-იქ სუსტი თავები, რომლებიც პრესის თავისუფლებით აღფრთოვანებული რჩებიან და სწორედ ამით იკაფავენ მომავალი მსოფლიო პრესის ცეზარები თავიანთ გზას. ვინც კითხვა შეისწავლა, ის მათი მონა იქნება, და ნაოცნებარი თვითგამორკვევის ადგილს დაიჭერს ხალხების რადიკალურად „სხვის მიერ გარკვევა“ მათ მიერ, ვისაც დაბეჭდილი სიტყვა ეკუთვნის.

როგორც მოიხმარ ამ იარაღს, ისე იბრძოლებ. გაზეთის ძლიერების დაწყებისას ამ განვითარებას ცენზურამ შეუშალა ხელი, ტრადიციის

წარმომადგენელი თავის დაცვას ცდილობდნენ და მოქალაქე კი ჰყვიროდა, რომ აზრის თავისუფლება საშიშროებაშიაო. ახლა კი ბრბო ძალიან მშვიდად მიიზღაზნება თავის გზით, მან ეს თავისუფლება საბოლოოდ მოიპოვა, სინამდვილეში კი მას ებრძვის ძლიერი, რომელმაც პრესა უკვე შეისყიდა. მკითხველის შეუმჩნეველად იცვლება გაზეთის პატრონი და ამით თვით მკითხველიც. ფული აქაც ბატონობს და თავისუფალ აზრს იმონებს. არც ერთ მეჯოგეს უკეთესდ არ უჭირავს ჯოგი თავის ხელში. ხალხს, როგორც გაზეთის მკითხველ ბრბოს, ახსნიან ლაგამს. მოუშვებენ სადავეს და იმტვრევა ფანჯრები, და იწყება ბრძოლა წინასწარ განზრახული მიზნისათვის. ერთი თითის ჩვენებაა საჭირო პრესის მთავარი შტაბიდან, რომ უეცრად კაცთა შორის სათნოება მყარდება, ყველა დაწყნარებული ბრუნდება სახლში. დღევანდელი პრესა ეს უდიდესი არმიაა და მას საუკეთესო ორგანიზაცია აქვს. ჟურნალისტი ოფიცერია, ჯარისკაცი კი მკითხველი. და აქ ის ხდება, რაც ყველა არმიამა: ჯარისკაცი ბრმად იჯერებს, ომის მიზნების შეცვლა და ოპერაციების გეგმების შედგენა მის დაუკითხავად ხდება. მკითხველმა არ იცის, თუ რა სურთ გააკეთონ მისი ხელით და არც მოვალეა ეს იცოდეს, მან არ იცის და არც უნდა იცოდეს, თუ რას აკეთებენ. ამაზე უფრო საშინელი სატირა აზროვნების თავისუფლების შესახებ სწორედ აღარ შეიძლება არსებობდეს. ძველად თავისუფალი აზროვნება არ იყო ნებადართული. დღეს მხოლოდ იმის აზროვნება შეიძლება, რაც უსათუოდ უნდა იაზროვნო და სწორედ ეს არის სენი თავისუფლება.

და თავისუფლების მეორე მხარე არის ის, რომ ყველას უფლება აქვს ის ილაპარაკოს, რაც მას სურს, მაგრამ პრესის საქმეა ამას ანგარიშს გაუწიევენ თუ არა. პრესას შეუძლია ყოველივე „ჭეშმარიტებას“ სიკვდილი მიუსაჯოს, ის არ ისურვებს „ჭეშმარიტების“ გავრცელებას და ეს სიჩუმის საშინელი ცენზურა იმდენად ძლიერია, რამდენადაც გაზეთის მკითხველი მონა არაფერს ტყობილობს ამის შესახებ. აქ, როგორც ცენზურის მშობიარობის წინ, ჩანს ძველი დრო. მოვლენათა რკალი მზად არის დაიხუროს, ისე, როგორც ფოლადის და ბეტონის ნაშენში ახალგაზრდა გოტიკის გამოხატულების ნება მხილდება, მაგრამ თავდაჭერილი, ცივი, ცივილიზაციური, ასევე მხილდება აქ გოტიკის ეკლესიის რკინის ნებისყოფა და ამას სახელად, „დემოკრატიის თავისუფლება“

ჰქვია. „წიგნების“ ეპოქას მოხსნის გაზეთი და პროპაგანდა. წიგნი პიროვნების სახეა. გაზეთი და პროპაგანდა კი ემსახურება უპიროვნო მიზანს. სქოლასტიკის ეპოქა მსოფლიო ისტორიაში ის განსაკუთრებული სულიერი აღზრდა იყო, რომელიც ქვეყნის კუთხეებიდან არც ერთ წერილს, არც ერთ სიტყვას, არც ერთ აზრს ცოცხალს არ გაუშვებდა, თუ ეს ეწინააღმდეგებოდა მის მაღალ სურვილს. ეს არის სულიერი დინამიკა. ანტიკური, ინდური და არაბული ადამიანი ზიზღით შეხედავდა ამ კომედიას. მაგრამ სწორედ ეს არის ევროპულ-ამერიკული ლიბერალიზმის შედეგი, ისე როგორც რობესპიერი ფიქრობდა: „რევოლუცია არის თავისუფლების დესპოტიზმი ტირანიზმის წინააღმდეგ“. კოცონის ადგილს იკავებს დიდი სიჩუმე. პარტიის მეთაურების დიქტატურა დამყარებულია პრესის დიქტატურაზე. ფულის საშუალებით გაზეთის მკითხველებს ყმობისაგან ანთავისუფლებენ, მაგრამ მათ თავიანთი აზრის მონებად ხდიან. აქ იმას ტყობილობენ, რის ცოდნა მათთვის საჭიროა და ერთი მაღალი ნებისყოფა განსაზღვრავს მათ მსოფლმხედველობას. დღეს საჭირო აღარ არის ქვეშევრდომნი აიძულონ სამხედრო სამსახურისათვის, როგორც ამას მაგ. ბაროკოს თავადები შვრებოდნენ. მათ სულს მანამდე ამათრახებენ გაზეთის მეთაურობით, ტელეგრაფებით, სურათებით, სანამ ისინი თვით არ მოითხოვენ იარაღს და მაშინ მეთაურები მათ შეიყვანენ იმ ბრძოლაში, რომელიც მათ თვითონ სურთ.

ეს არის დემოკრატიის დასასრული. თუ ჭეშმარიტების ქვეყანაში მთავარ როლს დაჯერება თამაშობს, ფაქტების ქვეყანაში ამ როლს თამაშობს გამარჯვება. გამარჯვება ეს გახლავთ ერთი არსების ნაკადის ტრიუმფი მეორეზე. სიცოცხლემ გაიმარჯვა, მსოფლიოს გადაკვეთებლების ოცნება საუკეთესო იარაღია ბატონობისათვის დაბადებულის ხელში დაგვიანებულ დემოკრატიაში გამოდის რასა და იმონავებს იდეალებს. ანდა დაცინვით გადაისვრის მას საკუჭნაოში. აზროვნება და ამასთან მასების მოქმედება რკინის სალტეებით არის გარშემორტყმული. ამისათვის და მხოლოდ ამისათვის ხართ თქვენ მკითხველი და ამრჩეველი, ე. ი. ორმაგი მონა. პარტიები რამოდენიმე მეთაურის მიმზიდველობის ბრბოდ იქცევა და აქ იწყება ცეზარიზმი, როგორც ინგლისის მეფობა მე-19 საუკუნეში, სწორედ ასე მე-20 საუკუნეში პარლამენტი გადაიქცა

სადღესასწაულო ამბების დარბაზად. როგორც იქ ტახტსა და გვირგვინს, ისე, აქ - ხალხის უფლებებს დიდი ცერემონიებით მოიხსენიებენ ბრბოს წინაშე, რამდენად უმნიშვნელოა მათი ძალა, იმდენად მეტ ყურადღებას აქცევენ მას, ძალა კი დიდი პარლამენტიდან კერძო ოჯახებში გადავიდა და არჩევნები როგორც რომში, ისე ჩვენში - კომედიად გადაიქცა. ფული აწყობს ამ კომედიას და მუშაობენ მისთვის, ვისაც ის აქვს და არჩევნები წინასწარ მოლაპარაკებულ თამაშს ჩამოჰგავს, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ამ უკანასკნელს ხალხი თვითგამორკვევის სახით არ აწყობს, და თუ ერთხელ არჩევნები კანონიერ ფორმაში მომხდარ რევოლუციას ნიშნავდა, დღეს ამ ფორმას ძალა გამოლევია და ფულის პოლიტიკა აუტანელი შეიქმნა, მაშინ ხელმეორედ ხდება ის „არჩევნები“, რომლის ჩატარებისათვის სისხლიანი ძალა არის საჭირო.

ეს არის მე-20 საუკუნის სტილი. ძველი ყაიდის დემოკრატია დღეს პრესის თავისუფლებას კი არ მოითხოვს, არამედ განთავისუფლებას პრესის ხელისაგან, მაგრამ დემოკრატიის მეთაურებმა უკვე მოასწრეს „მოსულებად“ გადაქცეულიყვნენ და დღეს იძულებულნი არიან თავიანთი პოზიცია ბრბოს მიმართ კარგად გაამაგრონ.

მას შემდეგ, რაც ფულმა სული მოსპო, ფულის საშუალებით დემოკრატია მოსპობს საკუთარ თავს. მაგრამ გაფრინდა რა ოცნება, ვითომც სინამდვილე მარქსის ან ძენონის აზრების თანახმად გადახალისდებოდეს, და შევიტყვეთ რა, რომ სინამდვილის ქვეყანაში ერთ ნებისყოფას სიძლიერისაკენ მხოლოდ მეორე შესცვლის, - ჩვენში იღვიძებს მედგარი ტრფიალი ყოველივე იმისა, რაიც კეთილშობილი ტრადიციით საზრდოობს. შეზიზღებამდე მოწყინდებათ ფულის მეურნეობა. დარჩება იმედი რაღაც გადარჩენის, რაღაც რაინდული ტონის და პატივის, რაღაც შინაგანი კეთილშობილების და ვალდებულების. და დაიწყება ახალი დრო, ხელმეორედ გაიღვიძებს ის რასიული სისხლის სიძლიერე, რაიც მსოფლიო ქალაქების რაციონალიზმმა ჩაჩრდილა. და, ყველა ეს, რამაც შეინახა დინასტიური ტრადიციის ნაშთები, რაც აზნაურობამ მომავალს უანდერძა, ზრდილი, ფულზე ამადლებული ზნე. ყველა ის, რაიც საკმაო ძალას გრძნობს თავის ძარღვებში, საკმაო შრომის უნარს და სიამაყეს, ყველა ის, რაიც კაპიტალიზმში თავის თავს სოციალიზმს უწოდებდა, ყველა ის, ერთ მშვენიერ დღეს მოიკრიბება და

გადაიქცევა სიცოცხლის ახალ ნაკადად. ცეზარიზმი დემოკრატიზმის ნიადაგზე იბადება, მაგრამ მისი ფესვები აწყვია სისხლის შორეულ ტრადიციაში. ანტიკურმა ცეზარმა თავისი ხელისუფლება ტრიბუნატიდან მოიპოვა, თავისი პატივი და გმეობა კი ჰქონდა მას როგორც მხედარს. აქაც ერთხელ გაიღვიძებს წინაგოტიკის სული: რაინდობის ორდენის სული უკუაგდებს ფულის გაუმადლარ ვაჟკაცობას. მომავლის ბატონ-პატრონებს შეუძლიათ მთელ ქვეყანას როგორც კერძო საკუთრებას ეუფლონ. მაგრამ მაინც აქვს ამ უფორმო და უსაზღვრო ხელისუფლებას ერთი ამოცანა, რომელიც, წინააღმდეგ ფულის ეპოქის ბატონობისა, მოვალეობის შეგნება, პატივი და ქვეყნისათვის ზრუნვა არის.

და სწორედ ამიტომ აუცილებელია ის უკანასკნელი ბრძოლა, რომელიც უნდა გაიშალოს ფულის მეურნეობის დიქტატურასა და ცეზარის წესიერების ნებისყოფას შორის, ე.ი. ბრძოლა დემოკრატიასა და ცეზარიზმს შორის.

გერმანულიდან თარგმნა მოსე გოგიბერიძემ